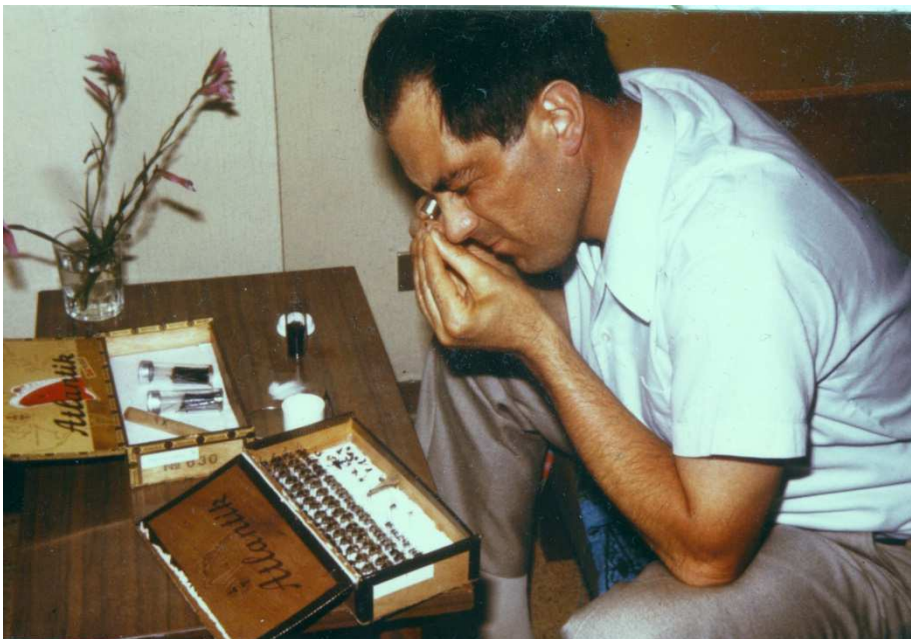

In memoriam Heinrich Wolf

Hans Nieuwenhuijsen

Siegen 26 april 1924 – Plettenberg 18 mei 2020.
Het overlijden, op 96-jarige leeftijd, van deze Pompiliden Reus mag in onze Nederlandse hymenoptera-wereld niet onopgemerkt blijven. Eerst zal ik kort iets schrijven over zijn leven en daarna belicht ik zijn betekenis voor studie van de westpalaeartische spinnendoders.

Van 1935 tot 1943 bezocht hij het gymnasium in Siegen. Als 19-jarige kwam hij in krijgsdienst en hij keerde in 1945, gewond, uit Rusland terug. In 1946 behaalde hij alsnog zijn eindexamen. Van 1947 tot en met 1953 volgde hij aan de universiteit van Marburg de lerarenopleiding in de vakken biologie, scheikunde en geografie. Hij wordt in 1955, dan 31 jaar oud, leraar aan het Albert Schweitzer Gymnasium in Plettenberg, de stad waarin hij tot zijn dood zal blijven wonen. Van 1974 tot 1986 is hij rector van deze school.

Heinrich Wolf in 1970.

In 1948 gaat hij zich, op advies van zijn leermeester Paul Blütgen, verdiepen in de Pompilidae en dat leidt tot een vijftig jarig ‘huwelijk’ met deze wespenfamilie. In die periode publiceert hij ongeveer 150 artikelen over de spinnendoders. Daarnaast is hij ook geïnteresseerd in andere hymenopteragroepen: zijn eerste publicatie in 1949 gaat over mieren. Ook schrijft

hij over natuurgebieden in zijn omgeving. Hij publiceert veel determinatiesleutels en dat heeft, volgens mij, te maken met zijn beroep als leraar. Hebben leraren niet vaker de neiging hun geliefde natuur toegankelijk te willen maken voor geïnteresseerde leken?! Ik noem hier zijn (verouderde) monografie, met sleutel, over de westpalaeartische *Priocnemis* soorten uit 1960. Die geeft wel een inblik in zijn grondige werkwijze. In twee jaar tijd onderzoekt hij 1744 ♀♀ en 675 ♂♂ *Priocnemis* individuen en tekent bijna 100 anaalsternieten (de subgenitale plaat bij ♂♂). De werken die mij op het spoor van de Nederlandse spinnendoders hebben gezet, zijn het in 1972 verschenen “Pompilidae” (deel 5 in de *Insecta Helvetica*) en de samen met J. Oehlke geschreven “Beitrage zur Insekten-Fauna der DDR. Pompilidae” (1987). Waar ik ook veel aan heb als ik in de Naturaliscollectie westpalaeartische soorten op naam probeer te brengen is zijn “Bestimmungs-schlüssel für die Gattungen und Untergattungen der westpaläarktischen Wegwespen”. Ook Wolf heeft Leids materiaal onderzocht: 4131 exemplaren van 236 soorten. In zijn publicatie daarover (Wolf 1975) merkt hij trouwens terzijde op: “Leider ist das Interesse an Wegwespen der letzten 10 Jahren nicht gestiegen während Bienen und Grabwespen in gleichen Zeitraum einen erfreulichen Zugang an Bearbeitern gefunden haben”. Mag ik die verzuchting anno 2020

ook slaken?. Tot slot noem ik “Die Wegwespen Baden-Württembergs (Hymenoptera, Pompilidae), een artikel dat hij samen met Christian Schmid-Egger schreef. Het staat boordevol biologische en ecologische informatie en bevat bovendien een rode lijst.

Heinrich Wolf had een speciale band met Nederland. Uit een brief d.d. 19.1.2009: “Mit einigen NL-Hymenopteristen habe ich Kontakt: Kees van Achterberg, Virgilius Lefebber, René Veenendaal, Peter van Ooijen, Gijs van der Zanden, und einige andere. Etliche sind schon beim “Grossen Manitou” in den “Ewigen

Jagdgrunden”. En verderop: “Also: Ich bin 1/2 Hollander!”. Ook beschrijft hij een nieuwe *Arachnospila*-soort voor België en Nederland, die hij naar de ontdekker “*virgilabnormis*” noemt. Als je blijk gaf van je enthousiasme voor deze wespen dan deed hij er alles aan het vuurtje op te stoken: hij stuurde je veel, in volgorde van verschijnen genummerde,

overdrukken. Je mocht al zijn materiaal gebruiken, ook zijn perfecte tekeningen.

Zijn 80ste verjaardag is in Plettenberg niet ongemerkt voorbij gegaan, gezien de artikelen in de plaatselijk pers. Ook in *Bembix* 19 (2005) werd dit jubileum gememoreerd. Een groot eerbetoon aan hem verscheen in 2009: *Wegwespen der westpaläarktische bearbeitet von Heinrich Wolf 1948-2008*, uitgegeven door de Entomologischer Verein Krefeld e.V. Het boek bevat een korte biografie, een opsomming van alle exemplaren uit Wolf's collectie met sekse, datum en vindplaats en een uitgebreide bibliografie. Zijn collectie bevindt zich nu in het Biologiezentrum Linz. Ik denk dat het wetenschappelijk belang van zijn werk beperkt is door voortschrijdende taxonomische inzichten. Volgens mij is de grote verdienste van Heinrich Wolf dat hij, onder andere door zijn uitstekende determinatietabellen, deze wespengroep heeft ontsloten voor verdere studie. En als je die studie eenmaal had opgevat en je stuitte op een probleem dan kon je altijd een beroep op hem doen. Je kreeg antwoord per kerende post want Heinrich was een fervent brievenschrijver. Deze Pompiliden Reus is nu bij die anderen, die hem voorgingen, beim "Grossen Manitou" in den "Ewigen Jagdgrunden".

Literatuur

- Erbeling, J. 2005. Ein Leben für die Entomologie-Heinrich Wolf zum 80. Geburtstag. - *Bembix* 19: 53-57.
- Oehlke, J. & H. Wolf. 1987. Beiträge zur Insektenfauna der D.D.R. Hymenoptera-Pompilidae. - *Beiträge Entomologie, Berlin* 37 (2): 279-390.
- Scmid-Egger, Ch. en H. Wolf (1992). Die Wegwespen Baden-Württembergs (Hymenoptera, Pompilidae). - *Veröffentlichungen für Naturschutz Landschaftspflege Baden-Württembergs* 67: 267-370.
- Wolf, H., 1960. Monografie der Westpaläarktischen *Priocnemis*-Arten. - *Bolletino del Museo Civico di Storia Naturale di Venezia*. 13: 21-181.
- Wolf, H., 1972. Hymenoptera Pompilidae. *Insecta Helvetica. Fauna* 5.- Schweizerischen Entomologischen Gesellschaft, 176 pp.
- Wolf, H., 1975. Über einige Wegwespen (Hymenoptera, Pompilidae) aus dem Rijksmuseum van Natuurlijke Historie zu Leiden. - *Zoologische Mededelingen*. 49 (4): 27-55.
- Wolf, H. 1992. Bestimmungsschlüssel für die Gattungen und Untergattungen der westpaläarktischen Wegwespen. - *Mitteilungen des Internationalen Entomologischen Vereins e.V. Frankfurt am Main*. 17 (2). 45-119.

Summary.

This obituary gives a short life history of Heinrich Wolf, a specialist on the westeuropean spiderwasps. It mentions his three identification keys, with its fine drawings and his special relation with some Dutch hymenoptera reseachers. He was a keen descriptor of species more than a taxonomist.